

Smaastykker.

1.

Nogle Bemærkninger om Bogstavrimets sidste og Enderimets første Tider.

Af Johannes Steenstrup.

De i det Følgende fremsatte Bemærkninger ere egentlig en Fortsættelse af nogle lagttagelser, som jeg tidligere har meddelt her i Tidsskriftet til Belysning af Bogstavrimets sidste Tider i Danmark. Særlig ere de imidlertid foranledigede ved Dr. Karl Mortensens „Studier over ældre dansk Versbygning“. Jeg kan ganske slutte mig til de varmt anerkendende Udtalelser om denne Bog, som have lydt fra mange og kyndige Sider. Imidlertid har jeg undret mig over, at Forfatteren saa at sige helt har skudt Undersøgelsen om Rimets Fremtræden i Danmarks latinske Kilder til Side. Vi trænge jo til ved alle Midler at faa hin Brydningstid belyst, da det gamle Stavrimvers kæmpede med de nye Enderim og den dertil knyttede Rhythme, som omsider helt gik af med Sejren. Da nu Kilder med dansk Røst saa at sige fuldstændig mangle, var det jo værd at prøve, om man ikke bag det latinske Sprog kunde lytte sig til, hvilken Rhythme og hvilket Tonefald man havde Øre for paa hine Tider. Jeg skal i det følgende fremsætte et Par lagttagelser, nærmest for at friste andre til Studier i den Henseende.

Som Indledning skal jeg minde om, naar Rimverset først træder frem hos vore nærmeste Frænder. Paa tysk Omraade er man — efter den almindelige Opfattelse — til-

bøjelig til at datere den nye Digtform fra en enkelt Mand, nemlig Munken Otfried, der o. 870 forfattede sin Evangeliebog i rimede Verslinier med fire betonede Stavelser. Man kan mærke, hvordan Otfried kæmper med den nye Form; de ældste Dele af hans Værk bære tydelige Spor af den gamle Stavrim-Teknik. Hans Forbillede har det latinske Hymnevers været, hans Strofe skal svare til Hymnens og maa passe til dens Melodi, hvorfor han blandt de mange Variationer indenfor den allitererende Digtning tager, hvad der passer til Hymnemelodien. Omtrent samtidig med Otfrieds Værk er den bekendte Ludwigslied om Kong Ludvigs Sejr over Normannerne (881), den har helt igennem Enderim, om end enkelte Eftervirkninger fra Stavrimet kunne spores. Kun faa Aartier senere forsvandt Stavrimet helt af den tyske Poesi. Derfor have ogsaa flere Forfattere ment, at i Virkeligheden har Rimverset været gængs i den verdslige Folkepoesi en god Stund før Otfrieds Tid, og at han i den har haft sit væsentligste Forbillede; hans Formaal var netop at fortrænge de verdslige Viser med sin gudelige Digtning¹⁾.

I England gik Omskiftningen mere langsomt for sig; Kampen mellem nyt og gammelt stod paa i Aarhundreder, og først ved Tiden 1200 kan Rimverset siges at være trængt igennem, medens dog i de nordlige Dele af England stadig en vis Forkærlighed for Bogstavrimet holdt sig²⁾. Den angelsachsiske Krønike giver egentlig en illustrerende Belysning af Udviklingen og Brydningen. Endnu saa sent som ved Aaret 1065 har Krøniken en Strofe om Kong Edwards Død, der er skrevet i strænge Bogstavrim og uden noget som helst Enderim, men dog var allerede et Aarhundrede tidligere Alliterationen ved at gaa i Forfald. I Krønikens Vers om Kong Edgar 959 og om hans Død 975 have Stavrimene saaledes en

¹⁾ Se om disse Spørgsmaal A. Heusler, Zur Geschichte der alt-deutschen Verskunst 31 ff., 55. J. Schipper, Altenglische Metrik 35 f. H. Paul, Grundriss der germanischen Philologie II. 1. 190, 217 ff., 910 ff., 997 ff. Fr. Kauffmann, Deutsche Metrik, § 33.

²⁾ Schipper l. c. 35 ff., Paul, Grundriss II. 1. 892, 994 ff.

uregelmæssig Karakter, og enkelte Enderim ere indblandede derimellem. Ved Aaret 1036 giver Krøniken en Meddelelse om Kongesønnen Alfreds Død i en mærkelig Stilform; den kan hverken kaldes Vers eller Prosa, men delvis er den rythmisk, og Stavrim forekomme, mest dog Enderim, saaledes:

sume hi man bende,
 sume hi man blende,
 sume hamelode,
 sume hættode;
 ne wearð dreorlicre dæd gedon
 om þison earde,
 syþþan Dene comon,
 and her frið namon.

Denne Art rythmisk Prosa træffes igen i andre Skrifter, særlig skal her Opmærksomheden henledes paa de Prædikener og bibelske Digtninge, som Abbed Ælfric skrev paa Kong Æthelreds Tid (o. 1000). Efter at de først vare opfattede som ren Prosa og trykte som Prosatekst, lærte man at se, at de vare byggede over den ældre Stavrimpoesis Langlinie med en vis fri Bevægelighed i Rythmen, hvorfor de senere ere udgivne i Digtform. Vil man opfatte Teksten som Prosa, har denne i alt Fald gennemgaaende en rythmisk, allitererende Form¹⁾. I hvilken Grad Rythmen faldt Ælfric naturlig, vil man faa Syn for ved at se, hvordan de latinske Bibelsteder i hans angelsachsiske Tekst faa rythmisk Form, og hvorledes hans latinske Fortaler eller Dedikationer afgjort ogsaa have en rythmisk Bølgegang.

En Del andre Skrifter fra Ælfrics Tid og senere Tider have en tilsvarende Form og opfattes nu som Digtning, efter tidligere at være blevne udgivne som Prosa.

Disse Overgangsformer og denne Lyst til at blande ubunden Stil og Rythme mener jeg nu, at man kan spore ogsaa i gamle Kilder fra Danmark, om end disse ere latinske²⁾.

¹⁾ Om de mange forskellige Opfattelser af, hvordan denne Stilart rettest skal betegnes, se Holthaus i Anglia, Anzeiger VI. 104 ff.

²⁾ Om vore ældste latinske Vers henvises iøvrigt til C. Paludan-

Det ældste latinske Vers fra Danmark er vel Indskriften om Kong Knud den Helliges Segl, hvor vi træffe Heksametre med Enstavelsesrim indenfor hver Verslinie, saaledes som de da vare almindelige i Evropa (consonerende Vers):

Presenti regem signo cognosce Cnutonem,
hic natum regis Magni sub nomine cernis.

Indskriften fra St. Knuds Skrin i Odense fra 1101 bringer for første Gang lejlighedsvis i sine Heksametre Tostavelsesrimet (tutus--Kanutus), det er med andre Ord et egentlig leoninsk Vers. Jeg skal dog her især gøre opmærksom paa, at denne Indskrift tillige stærkt anvender Bogstavrim, hvad der har en mere national Oprindelse, saaledes Slutningen:

atque petens potum telorum pertulit ictum,
lancea nec ne latus, ut Christi, perforat ejus,
ejus et ante sacram sanguis sacer effluit aram,
spiritibusque sacris moriens sociatur in astris.

Vi Danske modtog paa denne Tid den største kulturelle Paavirkning fra England, mindst to af de ældste danske historiske Værker ere skrevne af Englændere (Ælnoth, Roger af Ely), det vilde da ikke være underligt, om vi i Danmark vilde kunne træffe Lighedspunkter med den engelske Stilform.

Ælnoth har i sit Skrift om Knud den Hellige en stor Tilbøjelighed til at afbryde sin Tekst med Strofer, som indeholde lyriske Udbrud i Anledning af de fortalte Begivenheder. Digtene ere skrevne i Heksametre, men tillige indeholder hver Verslinie et Enstavelsesrim. Jeg gør opmærksom derpaa, da jeg ikke har set det omtalt; man vil blandt over tre Snese Verslinier kun finde nogle faa urimede, og i alt Fald i enkelte af disse vil man sikkert med Støtte i dette Forhold kunne foretage en nødvendig eller rimelig Tekstrettelse. Jeg skal iøvrigt her ikke komme nærmere ind paa Digtene, men

---

Müller, Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav?
5 ff., jfr. Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1878 306 ff., Dr.
Sofus Larsen i Aarbøger 1897 262 ff.

derimod fremhæve, hvorledes hans Prosa jævnlig faar et rytmisk Præg¹⁾, ligesom han ogsaa leilighedsvis anvender Assonanser, Bogstavrim og Enderim, saaledes at Prosaen faar den bundne Stils Ejendommeligheder.

Det allerførste Stykke i Bogens Indledning, Dedikationen til Kong Niels, kan man saaledes ganske vist opfatte som ren Prosa, dog vil man kunne iagttage, at det bevæger sig i skjulte Rythmer og at Rimene spille en stor Rolle; det er dels Enderim, der endog kunne krydse hinanden, dels Bogstavrim²⁾. Til Vejledning opskriver jeg Stykket i bunden Form og med Fremhævelse af de forskellige Elementer, der give det Karakter af Vers:

*principum duci præcipuo,
nobilium primario,
pio, invicto, magnifico,
Daciæ provisorii serenissimo,
tam specie quam et nominis dignitate
illustrissimo Regi Nicholao,
divini officii
ministorum infimus,
Ailnothus Cantii
Anglorum metropolitana urbe editus,
jam vero Daciæ partibus
quatuor quinquenniis et bis fere binis annis demoratus,
hostium vires virtute divina subvertere,
contumacium colla potenti pede proterere,
regni jura decenter disponere,
pacis securitate perfrui,
et post decursum temporalis imperii
sempiternæ felicitatis beatitudine ditari!*

For Nutidsøren vil denne halve Sangform maaske delvis bringe Messesangens Rythmer i Erindring. Søger man en Parallel i Datidens Litteratur, har jeg hidtil ingen nærmere

¹⁾ Uden at komme nærmere ind paa disse Forhold har allerede Professor Hans Olrik udtalt: „Ejendommelig for Ælnoths Stil er hans Forkærlighed for tveleddede, harmoniske, stundom rytmiske Udtryk og for kunstige Omskrivninger“. Historisk Tidsskrift 6. R. IV. S. 214.

²⁾ Langebek, Script. Rer. Danic. III. 327 f.

kunnet finde end den nævnte hos Ælnoths Landsmænd forekommende Blanding af Prosa og bunden Tale ¹⁾).

Naar endvidere Skriftet om Knud Lavards Levned — saaledes som jeg tidligere har paaavist ²⁾ — helt igennem i sin Prosatekst er skrevet med Bogstavrim, og naar her stundom tillige Assonanser anvendes, samt Teksten mange Steder faar en egen rythmisk Gang, maa man vel ogsaa tænke paa Paa- virkninger fra angelsachsisk Skrivemaade, foruden hvad gammel dansk Digtform har kunnet give Anledning til.

Til Slutning vil jeg hidsætte et Vers fra disse Tider, der ikke synes at være bleven paaagtet og som dog formentlig ikke kan forbigaaes i denne Sammenhæng, fordi det fuldt belyser Overgangstiden; denne Gang er det et dansk Vers. Jeg kan nemlig ikke være i Tvivl om, at Runeindskriften fra Øster-Brønderslev Kirke er et Vers, en treliniet Strofe. Men i saa Fald træffe vi her foruden Alliteration et af de ældste Eksempler paa Enderim i et dansk Vers:

kirkia er kriste kænt
manom til misguntar.
suen sun germuntar.

---

¹⁾ Til Sammenligning hidsætter jeg ogsaa nogle Linier af en Messe paa St. Dunstans Dag fra Tiden 1070; den er trykt — ligesom her i lange og korte Verslinier — af W. Stubbs i hans *Memorials of St. Dunstan* (S. 443) med Titel „Prosa de Sancto Dunstano“:

Hodierna Aevia resonent gaudia virtutum præclara
Opera beato Dunstano collata!
A matris utero Deitatis præventus gratia
Extra mundum, extra mundi mente transivit omnia.
Salvatoris monita audiens salubria ejus ad vestigia cum beata
sedeat Maria.
Unde ardentissimo flagrans desiderio, patriam continua suspirabat
amoris lacrima etc.

Om allitererende og halvmetrisk Tekst i latinske Diplomer fra England, se Walter de Gray Birch, *Cartularium Saxonicum* III. S. VII.

²⁾ Historisk Tidsskrift 6. R. IV, 679 ff.
